

Pécsi Tudományegyetem Közgazdaságtudományi Kar
Regionális Politika és Gazdaságtan Doktori Iskola
Programvezető: Dr. Buday-Sántha Attila DSc

Ferkelt Balázs:

A MONETÁRIS INTEGRÁCIÓ HATÁSA A TERÜLETI EGYENLŐTLENSÉGEKRE

Doktori (Ph. D.) értekezés

TÉZISEK

Témavezető:
Dr. Lehoczky Judit, CSc

Pécs, 2006

1. A KUTATÁS ELŐZMÉNYEI, CÉLKITŰZÉSEK, HIPOTÉZIS

A disszertáció a monetáris integráció és a területi egyenlőtlenségek kapcsolatát vizsgálja, úgy, ahogy az a közgazdasági elméletekben megjeleníthető, illetve ahogyan az európai integrációs folyamat gyakorlatában igazolható.

Az európai integráció fejlődéstörténetében már az 1970-es Werner-tervben több ponton érintkezik a monetáris és a regionális politika területe. A terv szerint a monetáris integráció egy olyan övezetet hoz létre, amelyben a termékek, a szolgáltatások, a személyek és a tőke szabadon és a verseny torzulása nélkül áramlanak, anélkül, hogy ez új strukturális, regionális egyenlőtlenségeket okozna. A dokumentum külön kiemeli továbbá, hogy egy monetáris unióban a strukturális és regionális politika fontos a nemzetgazdasági egyensúly fenntartása, valamint a versenytörzítő tényezők megszüntetése céljából. Ennek érdekében közösségi szintű regionális politika létrehozása szükséges. (Rat und Kommission der Europäischen Gemeinschaften, 1970) A monetáris és regionális politika közötti összefüggést tehát már az 1970-es évek elején vizsgálták, az 1972-es párizsi csúcson pedig egy olyan regionális politika kifejlesztéséről határoztak a tagállamok képviselői, amely elősegíti a Werner-tervben lefektetettek megvalósítását. (Horváth, Gy., 2001) A két politika-terület kapcsolata a monetáris együttműködés teljes történetét végigkíséri az európai integrációban.

A monetáris integráció és a területi egyenlőtlenségek összefüggéseinek elemzése az 1990-es években felerősödött, amikor a kevésbé fejlett országok Gazdasági és Monetáris Unióra (a továbbiakban GMU) történő felkészítése jegyében, a konvergencia-folyamat elősegítésére létrehozták a Kohéziós Alapot (azért, hogy a felkészülési folyamat ne hátráltassa a gazdasági növekedést, a felzárkózást). 1999. január 1-jén tizenegy ország lépett a GMU harmadik szakaszába, 2001. január 1-jén pedig Görögország is csatlakozhatott az eurózónához. Ezen országok számára szupranacionális szintre emelkedett a monetáris politika, megtörtént az árfolyamok visszavonhatatlan rögzítése, valamint a közös pénz bevezetése számlapénz, majd készpénz formában. A kérdéskör elemzése elengedhetetlen ahhoz, hogy teljes képet kaphassunk a GMU működéséről, komplex hatásmechanizmusáról és ezáltal a közösségi szintű monetáris politika eredményességéről.

A témával való foglalkozást természetesen az a kutatói kíváncsiság is erősítette, hogy információhoz jussunk, milyen hatásokkal járt a kevésbé fejlett országok számára a monetáris

integráció. A 2004. május 1-jén az EU-hoz csatlakozott országok, így Magyarország számára is fontos (gazdaságpolitikai) tanulságokkal szolgálhat, mivel ezen országok, az *acquis communautaire* értelmében, amennyiben teljesítik az ún. maastrichti konvergencia-kritériumokat, kötelesek belépni a GMU harmadik szakaszába. Ezeknek az (egyébként általában a felzárkózás folyamatában lévő) tagállamoknak az euró bevezetési időpontjának meghatározásánál célszerű lenne figyelembe venni a közös pénz bevezetésének egyes országokra, régiókra gyakorolt eltérő hatásait. Különös aktualitással szolgál továbbá a dolgozat hazánk szempontjából, tekintettel arra, hogy 2004-ben és 2005-ben felerősödtek az euró bevezetésének időpontjáról, előnyeiről és hátrányairól szóló politikai és gazdaságpolitikai viták.

A kutatás hipotézise az volt, hogy a monetáris integráció hatással van a területi egyenlőtlenségekre, eltérő módon érintve az egyes országokat és régiókat. Feltételezhetően a hatásmechanizmus magában hordozza a területi különbségek mérséklődésének lehetőségét, amennyiben az egyes országok által alkotott egységes belső piac tökéletesen működik. Az európai integráció keretében megvalósított Gazdasági és Monetáris Unió az egység belső piac hiányosságai miatt vélhetően nem járult hozzá az egyenlőtlenségek mérséklődéséhez. Ehhez kapcsolódóan a dolgozat célkitűzései az alábbiak: 1. A monetáris integráció és a területi egyenlőtlenségek összefüggésrendszerének feltárása a közgazdasági elméletekben. 2. A monetáris integráció előnyeinek és hátrányainak elemzése a konvergencia szempontjából. 3. A területi egyenlőtlenségek, a konvergencia alakulásának vizsgálata a Gazdasági és Monetáris Unió megvalósításának folyamatában. 4. Gazdaságpolitikai javaslatok megfogalmazása az eurózóna további működését illetően valamint az újonnan csatlakozott országok számára. Nem tekintem a dolgozat céljának (és eszközének sem) új módszertani eljárások kidolgozását, ökonometria modellek megalkotását.

A területi egyenlőtlenségek alakulásában, a regionális fejlődésben számos hatás összegződik. Területi egyenlőtlenségeken a disszertációban a fennálló fejlettségbeli különbségeken felül, más vizsgált makromutatókban (pl.: munkanélküliségi ráta, foglalkoztatási ráta, termelékenység) megnyilvánuló eltéréseket is értek. Természetesen nem állítható, hogy a monetáris integráció megvalósítása a legfőbb oka a területi folyamatok alakulásának, ez csupán egy tényező a sok közül. (További tényező lehet például a földrajzi helyzet, a népesség összetétele, az infrastrukturális fejlettség, stb.) A dolgozat a monetáris

integráció megvalósításával összefüggésben (és annak időszakában) vizsgálja a területi egyenlőtlenségeket, a konvergenciát.

2. A DISSZERTÁCIÓ FELÉPÍTÉSE

A disszertáció első – elméleti jellegű – fejezete a monetáris integráció megvalósításának, a gazdasági integráció továbbfejlesztésének területi egyenlőtlenségekre gyakorolt lehetséges hatásait vizsgálja a közgazdasági elméletekben. Ennek részeként bemutatásra kerülnek az optimális valutaövezet-elméletek, a konvergencia- és divergencia-elméletek, illetve a két irányzat „egyesítéséből” származó U-elmélet. Az utóbbi három elméletet nem kimondottan a monetáris integráció, hanem általában az integrációs szintek hatáselemzésére alkották meg. Bemutatásukat mégis az indokolja, hogy a monetáris integráció bevezetése, miként más integrációs szintek megvalósítása (pl.: vámunió, közös piac, egységes belső piac), költségsökkenéssel jellemezhető, mivel mérsékli a kereskedelmi költségeket (átvételi, információs, árfolyam-kockázattal kapcsolatos költségeket).

A dolgozat második fejezete a monetáris unió előnyeinek és hátrányainak elméleti összefüggéseit a konvergencia, valamint a Gazdasági és Monetáris Unió megvalósítása szempontjából vizsgálja. Az elemzés azokra a hatásokra fókuszál, amelyek az egyes tagországokat, régiókat eltérő módon érinthetik.

A harmadik fejezetben az európai integráció fejlődéstörténetének azon pontjai, dokumentumai kerültek a középpontba, ahol a két politika-terület (monetáris politika (integráció) és regionális politika) összekapcsolódása megfigyelhető. Ezen belül is három állomás érdemel kiemelt figyelmet: a Werner-terv megszületését követő viták, a GMU jelenlegi konstrukciójának alapjául szolgáló Delors-terv, valamint a Maastrichti Szerződés, amely többek között meghatározta a konvergencia-kritériumokat és létrehozta a Kohéziós Alapot.

A disszertáció negyedik nagyobb szerkezeti egysége a GMU megvalósításának sajátosságait vázolja fel, három terület értékelésével: a közös pénz bevezetése előtti konvergencia szintje az egyes országok között, az egységes belső piac teljessége, valamint a közös monetáris politika stratégiája.

Az ötödik fejezet arra a kérdésre keresi a választ, hogy a jelenlegi GMU megvalósításának folyamatában megfigyelhető-e a konvergencia erősödése országos és regionális szinten az eurózónában. Az elemzés alapjául a σ - és β -konvergencia, valamint a növekedési ráták közötti korreláció számítási módszere szolgál. Sem a statisztikai elemzések során, sem pedig a különböző hatások vizsgálatánál nem célja a dolgozatnak párhuzamot vonni az Amerikai Egyesült Államokkal. A téma szempontjából fontos területeken ugyanis igen komoly különbség húzódik az USA és az EU között (pl.: politikai integráció szintje, közös szövetségi vs. közös Uniók költségvetés mérete, a közös pénz „bevezetésének” időpontja, munkaerő-mobilitás és egyébiránt az európai integráció keretei között jelenleg nem is tekinthető általánosan elfogadott célnak az USA-hoz hasonló szövetségi állam létrehozása), melyek jelentősen behatárolnák az amerikai tapasztalatok esetleges európai alkalmazhatóságát. (Ennek ellenére egyes területeken (pl.: árszínvonal-kiegyenlítődség) indokolt lehet az USA, mint „benchmark” alkalmazása, ld. 2.3. alfejezet)

A hatodik fejezet az „általános” egyenlőtlenség, konvergencia-vizsgálat után külön-külön is elemzi a GMU azon hatásait, azokat a makromutatókat, amelyek a területi egyenlőtlenségek alakulásával összefüggésben lehetnek. Mindezek alapján az alábbi területek, hatások vizsgálatát tartalmazza a fejezet: árkiegyenlítődség; inflációs ráták konvergenciája; termelékenység; munkanélküliségi ráta, foglalkoztatási ráta; bérek, bérköltség; kereskedelem-növekedés; nemzeti költségvetési források szerepe, a fiskális politika mozgástere. A hatások mérése statisztikai idősorok elemzésével történik.

A disszertáció hetedik fejezete rövid áttekintést ad a 2004. május elsején csatlakozott tíz ország gazdasági helyzetéről a konvergencia szempontjából. A fejezet célja annak érzékeltetése, hogy ezek az országok EU, majd későbbi GMU-csatlakozásukkal hogyan változtatják meg az egyenlőtlenségek szintjét és mindez milyen hatásokkal járhat az eurózána működésére, illetve saját felzárkózásukra.

A dolgozat záró fejezetében a következtetések levonása mellett megoldási javaslatok is megfogalmazásra kerülnek, illetve további kutatási irányok kijelölése is megtörténik.

3. FELHASZNÁLT IRODALOM, A KUTATÁS MÓDSZERE

A kérdéskör vizsgálatának összetettségét igazolja a választott téma interdiszciplináris jellege. A téma feldolgozásához egyaránt szükséges a monetáris integráció elméleti kereteinek, valamint a megvalósításra került Gazdasági és Monetáris Unió összefüggéseinek megértése, csakúgy, mint a területi fejlődéssel, a területi egyenlőtlenségek kialakulásával összefüggő elméleti ismeretek megszerzése. A hagyományos könyvtári kutatómunkán túl fontos forrást jelentett az Internet, ahol a legfrissebb kutatási eredmények, statisztikák is nyomon követhetők, továbbá részvétel külföldi és magyar konferenciákon, illetőleg az Europa Kolleg Hamburgban, valamint a HWWA gazdaságkutató intézetben eltöltött kutatói ösztöndíjak.

A monetáris integráció és a területi egyenlőtlenségek kapcsolatát vizsgáló nemzetközi szakirodalom meglehetősen szűk, magyar szerzők monográfiáiban, tanulmányaiban pedig csak elvétve található utalás a fenti összefüggésre. A témával közvetlenül foglalkozó szerzők közül a dolgozat elsősorban Bröcker, Carlino-DeFina, Costa-i-Font – Tremosa-i-Balcells, Forman, Hallet, Hitiris, Losonczi, Lőrincné, Ramós, Reiner Martin, Rodríguez-Fuentes – Dow, Ron Martin, Stahl, Vanhove és Klaassen munkáira támaszkodik. Az elméleti összefüggésrendszer teljes körű feltárásához a konvergencia és divergencia elméletekhez tartozó széles szakirodalmat kellett feldolgozni, így a fentiekén túl többek között De Grauwe, Káldor, Krugman, Krugman-Venables, Ohlin, Solow műveit. Az elemzés tárgyát képezték a téma szempontjából releváns közösségi dokumentumok (pl.: Werner-terv, Maastrichti Szerződés), valamint az Európai Bizottság által készített tanulmányok, háttéranyagok is (pl.: One Market, One Money).

A disszertációban az elméleti összefüggések bemutatását követően az egyes hatások vizsgálata a releváns időszak elemzésével történt. Nem szerepelt a kutatás céljai között új módszertani eljárások kidolgozása, ökonometriai modellek megalkotása. A statisztikai vizsgálatok az Eurostat adataira támaszkodnak. A területi egyenlőtlenségek vizsgálatánál elsősorban a tagországi szintre és a régió szintjére koncentrálok. Régió alatt a dolgozatban az Eurostat kategóriáit elfogadva a NUTS II. területegységet kell érteni. Európai szinten meglehetősen hiányos regionális statisztikai adatbázis áll rendelkezésre. A dolgozatban az egyes időszakok vizsgálata 1995-től kezdődően történt. (1995-ben statisztikai módszerváltozás történt az Európai Unióban, illetve Ausztria, Finnország és Svédország is ekkor csatlakozott

az Unióhoz.) Kiemelt szerepet kap az 1999-es év, amikor is új dimenzióba lépett a GMU. A különböző hatások, előnyök és hátrányok jelentkezését ettől az időponttól, a végleges árfolyam-rögzítéstől várták elsősorban. Az országos adatok bemutatásánál általában a tizenkét eurózóna tagországra (EUR-12), a tizenegy eurózóna tagországra (EUR-11, Görögország nélkül)¹, valamint a tizenöt Európai Unió tagországra (EU-15) vonatkozóan is találhatóak számítások.² Külön fejezet foglalkozik a tíz 2004-ben csatlakozott országgal (EU-10) és 41 NUTS II. régiójával.

A tizenöt tagú Európai Unióban 2004. május elseje előtt 213 NUTS II. régiót tartottak számon, az eurózóna tizenkét tagországában pedig összesen 167-et. (Ha Görögországot nem vesszük figyelembe a számításnál 154-öt). Hat, más földrészen elhelyezkedő, „tengerentúli” régióról (a Franciaországhoz tartozó Guadeloupe, Martinique, Guyane és Réunion régiókról, valamint a Spanyolországhoz tartozó, de Marokkó területén található Ceuta és Melilla városokról (régiónokról)) meglehetősen hiányos idősorok találhatóak, ráadásul ezen alacsony fejlettségű és foglalkoztatottságú területek meglehetősen kiugró értékeket mutattak fel, így a számításoknál nem vettem őket figyelembe. Ennek eredményeképpen az EU-15-re vonatkozóan 207, EUR-12 esetében 161, míg (Görögország nélkül) az EUR-11-ben 148 NUTS II. régiót vizsgáltam. A statisztikai vizsgálatok – tekintettel az idősorok korlátozott hosszúságára – csak első eredményekkel, tapasztalatokkal szolgálhatnak, korántsem lezárt folyamatokról van tehát szó. Az adatgyűjtés 2005. augusztus 17-ig tartott, de egyes idősorok aktualizálása egészen 2005. szeptember 26-ig történt.

A disszertációban monetáris integráción (vagy monetáris unión – a két elnevezést szinonimaként használok³) olyan országcsoporthoz, övezetnek értek, amelyben az árfolyam-rögzítésen túl megvalósul a szupranacionális monetáris politika önálló intézményrendszerrel és a közös pénz bevezetésével. Optimális esetben mindez a gazdaságpolitika más

¹ Igaz, hogy Görögország GMU-csatlakozása után ennek számítása nem valószínű, erre azonban két okból is szükség van. 1. Görögország 2001-ben lett tagja az euróövezetnek. 2. Görögország értékei sok esetben kiugróak, ezzel más értelmezést adhatnak az egyes számításoknak. 2005-ben került nyilvánosságra, hogy Görögország 2001 óta „kozmetikázta” az államháztartási hiány mértékét. Az újraszámolt adatok szerint 2001-es csatlakozása óta az ország minden esztendőben átlépte a 3%-os referenciaértéket.

² Mindenképpen meg kell itt jegyezni, hogy az EUR-12 és az EU-15 összehasonlítása nehéz feladat. Nem állapítható meg egyértelműen, hogy az esetleges különbségek mennyire a GMU-n kívül maradásra és mennyiben a három ország sajátosságaira vezethetők vissza.

³ A Község hivatalos dokumentumaiban az integrációs fokozatra általánosságban használják a gazdasági és monetáris unió megnevezést is (a magyar nyelvben kis betűvel írva).

részpoltikáinak (elsősorban a költségvetési politika) magas fokú koordinációjával egyetemben valósul meg. Az Európai Unió keretében megvalósított monetáris integrációra a Gazdasági és Monetáris Unió (GMU) elnevezést használom (nagy kezdőbetűkkel). A nemzetközi és hazai szakirodalomnak megfelelően a Gazdasági és Monetáris Unió esetében három nagyobb szakaszt különböztetek meg: A szakaszok kezdetének időpontját a Maastrichti Szerződés, valamint az 1995. decemberi madridi csúcstalálkozó határozta meg: az első szakasz 1990 júliusától 1993 decemberéig, a második 1994 januárjától 1998 decemberéig tartott, míg a harmadik szakasz 1999. január elsején kezdődött.⁴

A konvergencia fogalma többféle értelmezésre is lehetőséget ad. Jelenthet egymáshoz közelítést, de értelmezhető egy konvergencia-pont elérésére történő törekvésként is. (Ezen belül a konvergencia-pont megválasztása is több szempontból megközelíthető)⁵. A monetáris integráció nézőpontjából kockázatot jelent az adott gazdasági tér heterogenitása (a jelentős gazdasági-társadalmi egyenlőtlenségek megléte), a konvergencia tehát itt sokkal inkább az egymáshoz közelítés, a különbségek csökkentése értelemben alkalmazandó. (A különbségek csökkentése itt nem csak azok szintjére, hanem szerkezetének változására is vonatkozik.) A monetáris integráció szempontjából a konvergencia mind a megvalósítás, a hatékony működés feltételeként, mind pedig elvárt (pozitív) hatásként értelmezhető.⁶

---

⁴ A teljesség és a pontosság kedvéért meg kell jegyezni, hogy Madridban módosították a Maastrichtban meghatározott időterven. Eszerint az 1998. január 1. és 2002. július 1. közötti időszakot három részre osztották: Az első szakasz 1998. január 1-től 1999. január 1-ig tart, a második szakaszt az 1999. január 1-től 2002. január 1-ig, míg a harmadikat a 2002. január 1-től 2002. július 1-ig tartó időszakra tervezték. Az egyes szakaszok tartalmáról részletesebben ld. Losonczi (2001). A dolgozatban a fenti szövegben megjelölt, alapvetően a Maastrichti Szerződésre támaszkodó szakaszolást használom.

⁵ A konvergencia különböző értelmezési lehetőségeiről részletesebben ld. többek között Práger (2004), Gáspár (2003) vagy Nemeskéri (2003).

⁶ A konvergencia-jelenségen belül megkülönböztethetünk továbbá nominális és reál konvergenciát. Gáspár (2003) definíciója szerint a nominális konvergencia a maastrichti makrogazdasági és egyensúlyi kritériumok teljesítését, míg a reálkonvergencia az egy főre jutó GDP-ben, az ár- és bérszintekben, valamint az aktuális és a hosszú távú egyensúlyi árfolyamok között meglévő rés csökkentését jelenti.⁶ A disszertációban nominális konvergencián – hasonlóképpen Gáspár definíciójához – a maastrichti konvergencia-kritériumokat értem, míg a reálkonvergencia keretében a fenti mutatókon kívül a munkanélküliség és a foglalkoztatás, valamint a termelékenység alakulását is vizsgálom.⁶

4. A DISSZERTÁCIÓ FŐ MEGÁLLAPÍTÁSAI

1. A gazdasági integráció fejlődése és a területi egyenlőtlenségek között kapcsolatot teremtő elméletekből: konvergencia- divergencia-, U-elmélet a monetáris integráció hatáselemzésekor is kiindulhatunk. Ezen elméletek a gazdasági integrációs szinteket a kereskedelmi költségek csökkenésével jellemzik. A Gazdasági és Monetáris Unió esetében is megvalósul a költségsökkenés, tekintettel arra, hogy megszűnnek a különböző valuták használatából fakadó átváltási (konverziós), árfolyam-biztosítási és információs költségek.

2. A monetáris integráció megvalósításából eredő közvetlen költségsökkenés eltérő mértékben érinti az egyes tagországokat, többek között gazdasági nyitottságuk függvényében. Ez az összefüggés és a hatásmechanizmus legtöbb eleme nemcsak országosan, hanem regionális szinten is tetten érhető. Az elemzések azt bizonyítják, hogy egy országon belül az egyes tartományok, régiók is eltérő exportteljesítménnyel bírnak, így a költségsökkenés mértéke is eltérő.

3. A monetáris integráció alapjául szolgáló egyik fontos elméleti irányzat, az optimális valutaövezetek elmélete nem foglalkozik kiemelten a területi egyenlőtlenségek alakulásával, a regionális hatásokkal. Közvetett módon ugyan már Mundellnél jelentkezik, de közvetlenül egyedül Ishiyama 1975-ben megjelent tanulmányában figyelhető meg a regionalitás szempontjának alkalmazása. Ishiyama elméletében a monetáris integráció előnyeit és hátrányait foglalja össze. A monetáris integráció egyik hátrányának (költségének) tekinti, hogy az a regionális egyenlőtlenségek erősödéséhez vezethet.

4. A neoklasszikus növekedés- és külkereskedelem-elméleten alapuló konvergencia-elmélet kiemeli, hogy a gazdasági integráció fejlődése a konvergencia folyamatát erősíti, mivel a fokozódó tényezőáramlás a tényezőárok kiegyenlítését eredményezi. Az endogén növekedés-, a telephely-elméletekre, valamint az új gazdaságföldrajzra épülő divergencia-elméletek ezzel szemben az agglomerációs tendenciák, a centrum-térségek erősödését tekintik a kereskedelmi költségsökkenés következményének. Az előbbi két elméleti irányzatból kiinduló U-elmélet szerint a területi egyenlőtlenségek alakulása a költségsökkenés mértékétől függ. Az integráció fejlődésével (a kereskedelem költségeinek csökkenésével) a jövedelem-egyenlőtlenségek először növekednek, majd egy kritikus szint után csökkenni kezdenek. A fenti megállapítások úgy is összegeezhetőek, hogy ha a termelési tényezők megfelelően

mobilitás (a kiegyenlítő mechanizmusok hatékonyan működnek), tehát ha az egységes belső piac tökéletesen megvalósul, a monetáris integráció elősegíti a területi egyenlőtlenségek mérséklődését.

5. A monetáris integráció bevezetésének hatásai (konverziós költségek megszűnése; árszínvonal-kiegyenlítődé; árfolyam-ingadozás megszűnt; inflációs ráták konvergenciája; kamat-konvergencia; aszimmetrikus sokk veszélye; nemzeti költségvetési politikák mozgásterének szűkülése; seignorage-bevétel-kiesés; valamint a nemzetközi valutalét) eltérő mértékben érinti az egyes tagországokat, és közvetlenül vagy közvetve a régiókat is.

6. 1999. január elsején tizenegy ország léphetett a Gazdasági és Monetáris Unió harmadik szakaszába. Az euró bevezetése előtt a tizenegy ország és régiói között jelentős különbségek mutathatók ki a reálgazdasági mutatók alapján (egy foglalkoztatottra jutó GDP, egy munkaóra jutó munkatermelékenység, termékegységre jutó bérköltség), illetve a fejlettség (egy főre jutó GDP) vizsgálata során. Mindez arra utal, hogy a közös pénzt egy meglehetősen heterogén gazdasági térben vezették be.

7. A Gazdasági és Monetáris Unió alapját képező egységes belső piac – bár az eredeti tervek szerint 1992. december 31-ig kellett volna létrehozni – még napjainkban is igen komoly hiányosságokat mutat: Nem történt meg a szolgáltatási piac teljes liberalizációja, nem alakult ki egy egységes, rugalmas munkaerőpiac. Az adóharmonizációnak is csak egyes elemei valósultak meg és az állami támogatások mértéke tekintetében is komoly különbségek húzódnak az egyes tagországok között. Mindez komolyan befolyásolhatja és korlátozhatja a közös monetáris politika hatékonyságát és az önálló árfolyam-politika elvesztése után a kiegyenlítő mechanizmusok működését.

8. A közös monetáris politika elsődleges célkitűzése az árstabilitás fenntartása. Az Európai Központi Bank monetáris politikai stratégiája 1999 és 2003 között egy több pilléren alapuló (pénzmennyiség kiemelt szerepe; az árszínvonal jövőbeli változásának megítélése gazdasági mutatók, indikátorok széles körének bevonásával), kevésbé transzparens rendszer volt. Mindez már önmagában is veszélyeztette a GMU működésének hatékonyságát. A 2003-as felülvizsgálatot és átdolgozást követően egy átláthatóbb stratégia került bevezetésre. Egyes kutatók azt tartják napjaink igazán fontos kérdésének, hogy az Európai Központi Bank képes-

e megvalósítani magasabb növekedésű és inflációjú időszakban is az árstabilitási célkitűzést, illetve, hogy a közös monetáris politika segítheti-e a gazdasági növekedést, a felzárkózást.

9. Az árszínvonal, illetve az árszínvonal-változás mértéke és a gazdasági fejlettség között összefüggés mutatható ki. A monetáris integráció megvalósításával, az euró bevezetésével nem következett be árszínvonal-kiegyenlítődés. Ez a kevésbé fejlett országok gazdasági felzárkózásának hiányára, illetve a szolgáltatási és a munkaerő-piac problémáira, nem megfelelő integráltsági fokára utalhat. Nem csökkentek a különbségek a bérszínvonal és a bérköltség tekintetében sem.

10. A monetáris integráció több szempontból is kedvező hatást gyakorolhat a munkaerő-piacra. Egyrészt az árfolyam-ingadozások megszűnése nagyobb gazdasági stabilitást jelenthet, ami beruházás- és foglalkoztatás-növelő hatással jár. Másrészt pedig a monetáris integráció növelheti a tényező-mobilitást, ami a foglalkoztatásban, munkanélküliségben megmutatkozó különbségek csökkenéséhez vezet. Ugyanakkor más jellegű összefüggés is megállapítható a két terület között: az önálló árfolyam-politika elvesztése után az egyik lehetséges alkalmazkodási mechanizmus éppen a rugalmas munkaerőpiac lehet. A fejlettségi szint és a munkanélküliségi ráta alakulása között közepesen erős negatív korreláció mutatható ki. A munkanélküliségi ráta 1995 és 2001 között folyamatosan csökkent, de 2002-től növekedésnek indult. Sem országos, sem regionális szinten nem mutatható ki egyértelműen a legkevésbé fejlett, illetve legmagasabb munkanélküliséggel bíró országok, régiók felzárkózása, munkaerőpiaci helyzetük javulása. A foglalkoztatási ráta mértéke folyamatosan növekedett a vizsgált időszakban, a szórás és a relatív szórás mértéke csökkent. Ezt azonban részben az atipikus foglalkoztatási formák elterjedése okozta. Az euró bevezetése után tehát nem javultak érdemben a munkaerő-piaci tendenciák, a remélt hatás elmaradt, a munkaerő-mobilitás de jure növekedett, de facto azonban alig változott.⁷

11. A termelékenység többek között az egy főre jutó GDP folyó áron és vásárlóerő-paritáson számított értékeivel jellemezhető. Mind országos, mind pedig regionális szinten megfigyelhető a termelékenységi különbségek csökkenése. Regionális szinten ez egy hosszabb tendencia részét képezi, míg országos szinten a mérséklődés 2000-2001-ben vette

---

⁷ A munkaerő-mobilitásnak komoly akadályát képezik az Európai Unióban az eltérő társadalom-biztosítási rendszerek és a nyelvi, kulturális különbségek.

kezdetét. (A termelékenység-növekedés azonban nem volt szoros összefüggésben a kezdeti szinttel.)⁸

12. A monetáris integráció megvalósítása az eurózóna tagországok egymással folytatott kereskedelmére ösztönzőleg hathat, mind a meglévő kereskedelmi feltételrendszer javításával, mind pedig kereskedelem-teremtéssel. A kereskedelem elemzése azonban azt mutatja, hogy az euró bevezetése nem növelte az eurózóna részesedését az egyes országok külkereskedelmében. Emelkedett viszont az EU-n kívüli kereskedelem intenzitása, igaz nem az euró árfolyam-alakulásával összhangban. A tagországok – részben belső keresleti problémák miatt – fokozatosan a világ gazdaság dinamikusan növekedő pólusai, piaci felé fordultak. A kereskedelmi hatás a felzárkózáshoz egyébként is csak szerény mértékben járulhatott volna hozzá, tekintettel arra, hogy a három legkevesbé fejlett ország, Görögország, Portugália és Spanyolország „eurózóna-export-nyitottsági mutatója” mindösszesen 3,98, 14,06, illetve 11,58%-os értéket vett fel. Ezzel kapcsolatosan feltételezhető, hogy az integráción belüli kereskedelem mértéke elérte az optimális arányt.

13. A GMU jelenlegi konstrukciója egyértelműen behatárolja a költségvetési politika mozgásterét. A maastrichti konvergencia-kritériumok, illetve a Stabilitási és Növekedési Paktum betartása érdekében az egyes tagországoknak szigorú fiskális politikát kell folytatniuk. Ezek hatására több országban mérséklődtek – az állami beruházások csökkenő aránya mellett – a regionális fejlesztésre fordított nemzeti kiadások.

14. A disszertáció tartalmazza a fejlettségbeli különbségek alakulásának általános vizsgálatát is. Az országos szinten mért egy főre jutó GDP relatív szórása emelkedést mutatott, míg a régiók szintjén enyhe mérséklődés tapasztalható. A σ -konvergencia (amely az egyenlőtlenségek általános szintjét vizsgálja) értéke az euró bevezetését követően emelkedett, ami a konvergencia szintjének csökkenésére utal, majd 2001-ben a konvergencia erősödni kezdett. Országos szinten állnak rendelkezésre csupán 2003-as adatok, amelyek stagnálást mutatnak. A β -konvergencia a felzárkózás ütemére koncentrál. Eszerint 1995 és 2003 között a kevésbé fejlett országok és régiók folyamatos felzárkózása valósult meg, de ennek dinamikája az euró bevezetése előtt erősebb volt, mint 1999 után. A növekedési ráták korrelációja alapján

---

⁸ A termelékenység növelése alapvető fontosságú az egyes országok, régiók globális versenyben való helytállása szempontjából.

kijelenthető, hogy a tagországok többsége „együtt mozog” az eurózóna átlagos növekedésével, egyedül Görögország értékei mutatnak eltérő tendenciát.

15. Az Európai Unió három eurózónán kívül maradt tagállama, Dánia, az Egyesült Királyság és Svédország a fejlettségi szintet, valamint a konvergencia helyzetét, folyamatát figyelembe véve nem mutat az eurózónától lényegesen eltérő tendenciát, de több mutató tekintetében jobb teljesítménnyel bír.

16. Az újonnan csatlakozott tíz ország – még ha gazdasági (statisztikai) súlya marginálisnak is nevezhető az integráció egésze szempontjából – jelentősen megnövelte az Unión belüli gazdasági-társadalmi egyenlőtlenségeket. Ezen országok a felzárkózás fázisában vannak, GMU-csatlakozásuk jelentősen növelné az euróövezet heterogenitását, ugyanakkor a fenti vizsgálatok tapasztalatai alapján megkérdőjelezhető, hogy mennyire segítheti elő az euró bevezetése sikeres felzárkózásukat. A területi egyenlőtlenségek mérséklése szempontjából tehát sem a jelenlegi eurózónának sem az újonnan csatlakozott országoknak nem érdeke a korai GMU-tagság. Ezeknek az országoknak, így Magyarországnak is most sokkal inkább a folyamatos és dinamikus felzárkózásra és ezzel párhuzamosan a szükséges reformok megvalósítására kellene koncentrálniuk. Reformok alatt itt az állam túlzott szerepvállalásának visszaszorítása, az államháztartási, az önkormányzati, az egészségügyi rendszer átalakítása értendő. A jelenlegi, elsősorban elosztó jellegű finanszírozást egy sokkal inkább önfenntartó, fejlesztés-centrikus rendszernek kellene felváltania, mely egyszerre képes a versenyképesség és a szolidaritás célkitűzését figyelembe venni. Mind a politikai döntéshozatalt, mind pedig a költségvetést decentralizálni kell.

5. ÚJ TUDOMÁNYOS EREDMÉNYEK

1. Ha a termelési tényezők mobilak, a monetáris integráció hozzájárulhat a területi egyenlőtlenségek mérséklődéséhez. A Gazdasági és Monetáris Unió esetében azonban az egységes belső piac még napjainkban is komoly hiányosságokat mutat, mert nem történt meg a szolgáltatások piacának teljes körű liberalizációja és nem alakult ki a rugalmas, egységes munkaerőpiac. Az adóharmonizációnak is csak egyes elemei valósultak meg, valamint az állami támogatások mértéke tekintetében is komoly különbségek húzódnak az egyes országok között. Mindez jelentősen befolyásolta a közös monetáris politika hatékonyságát és a kiegyenlítő mechanizmusok működését.

2. A monetáris integráció előnyei és hátrányai: a konverziós költségek és az árfolyam-ingadozás megszűnése, az árszínvonal-kiegyenlítődé, az árstabilizáció és az inflációs ráták konvergenciája, a kamat-konvergenca, az aszimmetrikus sokkok veszélye, a költségvetési politikákra gyakorolt hatás, a seigniorage-bevétel-kiesés, valamint a nemzetközi valutalét eltérő mértékben érinti az egyes tagországokat és közvetlenül, vagy közvetve az egyes régiókat is. Ma még nehezen állapítható meg, hogy az egyes jelenségek a konvergenca vagy a divergenca folyamatának irányába mutatnak. Négy hatás esetében valószínűsíthető a kapcsolat: a konverziós költségek megszűnése, valamint a kamat-konvergenca az egyenlőtlenségek csökkenését, míg az aszimmetrikus sokkok veszélyének növekedése és a seigniorage-bevételek kiesése a különbségek növekedését erősíti.

3. Az euró bevezetésére történő felkészülés időszakában a maastrichti kritériumok teljesítésére való törekvés eredményeképpen a konvergenca erősödése a jellemző. Ez a tendencia azonban nem folytatódott 1999 után, az euró bevezetése konzerválta a meglévő területi különbségeket, az elért gazdasági-pénzügyi helyzet megtartása érdekében tett erőfeszítések ellenére és az egységes belső piac hiányosságainak hatására. Az 1999-2001 közötti időszakban az egyenlőtlenségek növekedtek, míg 2002-től általában a területi eltérések mérséklődése figyelhető meg. Ez a tendencia megfelel a Krugman-Venables-féle U-elméletnek.

4. A GMU-tagországok kereskedelmének elemzése kimutatta, hogy többek (pl. De Grauwe, Rose) várakozásával szemben csökkent az integráción belüli kereskedelem aránya, az egyes országok folyamatosan a világ gazdaság más növekedési pólusai felé fordultak. A tagországok közötti kereskedelem mértéke feltételezhetően elérte optimális értékét.

6. JAVASLATOK, TOVÁBBI KUTATÁSI IRÁNYOK

Annak érdekében, hogy a monetáris unió elősegítse a konvergencia erősödését – a világgazdasági és az EU-tagországok, régiók gazdasági növekedését is figyelembe véve – az alábbi intézkedésekre, eszközökre van szükség:

1. Az egységes belső piac programjának folytatása, a szolgáltatások liberalizációja, a munkaerőpiac rugalmasságának növelése, a munkajogi szabályozás harmonizációja.
2. A közösségi szintű regionális (kohéziós) politika megerősítése, a támogatási eszközök növelése (természetesen nem a passzív, hanem az egyes országok, régiók versenyképességét növelő, aktív eszközök). A 2007-2013-as költségvetési tervezet bizottsági javaslata szerint kohézióra a kiadási oldal (kötelezettségvállalások) 33,5%-át fordíthatja majd az Unió. (2000 és 2006 között tizenöt országra vetítve 29,5% volt a részesedés.) Ha a versenyképesség-növelésre tervezett összegeket is figyelembe vesszük, már sokkal kedvezőbb a helyzet, így közel 46%-os a részarány. (Szemlér, 2004) A 2005. évi költségvetési viták egyik vesztese azonban éppen a versenyképesség elnevezést viselő kiadási tétel lett. A Strukturális Alapok és a Kohéziós Alap elsősorban közép- és hosszú távú fejlesztésekre koncentrált, így elképzelhető, hogy a GMU területi egyenlőtlenségekre gyakorolt hatásait illetően külön egy rövid távú „sokk-kezelő” alap létrehozása lenne szükséges.

Mindezekon felül az újonnan csatlakozott országoknak GMU-tagságukra való felkészülésük során (a csatlakozás időpontjának meghatározásakor, a felkészülési, csatlakozási stratégia összeállításakor és megvalósításakor) érdemes lenne figyelembe venniük a monetáris integráció területi egyenlőtlenségekre, felzárkózásra gyakorolt hatásait.

Mindenképpen szükségesnek tartom további kutatások folytatását a témában, a jelenlegi idősorok kibővítését, elemzését 3-5 évente. A jövőben szeretném ezt a kutatási vonalat folytatni. Ezen kívül érdemes lenne a továbbiakban az euró bevezetésének külön egyes országokra és régiókra gyakorolt hatásainak vizsgálatát, valamint az újonnan csatlakozott országok GMU-tagságának behatóbb elemzését elvégezni.

6. SZAKIRODALMI TEVÉKENYSÉG

6.1. A dolgozat témakörében megjelent publikációk

6.1.1. Idegen nyelvű közlemények

B. Ferkelt: Euro: Zukunftsperspektive für die Wirtschaft und für die Bürger. Előadás a Hanns Martin Schleyer-Stiftung által rendezett „VII. Junge Juristen und Wirtschaft: Europa der Bürger? – Nach der Euro-Einführung und vor der EU-Erweiterung” elnevezésű nemzetközi konferencián. Essen, 2002. május 22-24. Az előadás összefoglalója német nyelven megjelent a konferencia-kötetben (pp. 52-53.)

B. Ferkelt: Wechselkurs- und Geldpolitik in Ungarn im Spiegel des EWWU-Beitritts (Rendszerváltozás a monetáris politikában) – In: Rácz, M. (ed.): EU-Kaleidoskop, Ungarns EU-Reife und die Bereitschaft der Europäischen Union. Standpunkte von deutschen und ungarischen Experten. (EU-Kaleidoszkóp, Magyarország EU-érettsége és az EU fogadókészsége. Magyar és német szakértők álláspontja.) Németül pp. 293-301., magyarul pp. 134-142. KJK-Kerszöv, Budapest, 2003

B. Ferkelt: Geld- und Fiskalpolitik in Ungarn im Spiegel des EU- und EWWU-Beitritts – In: Bruha, T.-Schäfer, W.-Wass von Czege, A. (Hrsg.): Die Europäische Union nach der Erweiterung – Deutsche und ungarische Standpunkte, pp. 183-193. Nomos Verlagsgesellschaft, Baden-Baden 2004

6.1.2. Magyar nyelvű közlemények

Ferkelt, B.: Az Európai Központi Bank és a szupranacionális monetáris politika aktuális problémáiról – In: Közgazdaság 2001. február, pp. 62-75.

Ferkelt, B.: Egy regionális pénz, az euró első két és fél éve – In: Évkönyv 2001, pp. 167-184. Pécsi Tudományegyetem Közgazdaságtudományi Kara, Regionális Politika és Gazdaságtan Doktori Iskola, Pécs, 2001

Ferkelt, B.: Egy történelmi vállalkozás, az euró első évei – In: EU Working Papers. 2001/3. pp. 31-40. Budapesti Gazdasági Főiskola, Budapest, 2001

Ferkelt, B.: Hullámhegyek-hullámvölgyek. Az euró négy és fél éves története. In: Cégvezetés, 2003/11. pp. 110-113.

- Ferkelt, B.:** A magyar monetáris politika az európai uniós csatlakozás szemszögéből – In: Ma és Holnap, IV. évfolyam (2004), 2. szám, pp. 10.
- Ferkelt, B.:** A monetáris integráció hatása a területi egyenlőtlenségekre – In: Budapesti Gazdasági Főiskola Tudományos Évkönyv 2003 pp. 49-60., Budapest, 2004
- Sági, J.-Ferkelt, B.:** Kötelező tartalékolás az euróövezetben – In: Bank & Tőzsde 2004/7. pp. 27-28.
- Ferkelt, B.:** Monetáris integráció és területi egyenlőtlenségek – In: Évkönyv 2003, pp. 176-186. Pécsi Tudományegyetem Közgazdaságtudományi Kara, Regionális Politika és Gazdaságtan Doktori Iskola, Pécs, 2004
- Ferkelt, B.:** A közös monetáris politika hatása a területi egyenlőtlenségekre és a regionális versenyképességre – In: Évkönyv 2005. III. kötet, pp. 58-66. Pécsi Tudományegyetem Közgazdaságtudományi Kara, Regionális Politika és Gazdaságtan Doktori Iskola, Pécs, 2005
- Ferkelt, B.:** A monetáris integráció regionális hatásai. – In: Tér és Társadalom 2005/3-4. pp. 171-212.
- Ferkelt, B.:** Konvergencia az eurózónában a közös pénz bevezetése előtt és után. Megjelenés alatt. In: Budapesti Gazdasági Főiskola Tudományos Évkönyv 2005, Budapest, 2006

6.2. Egyéb szakmai publikációk, konferencia-előadások

6.2.1. Szakmai közlemények

- Marinovich, E.-Ferkelt, B.:** Az átmenet gazdaságtana. Oktatási segédanyag. Budapesti Gazdasági Főiskola, Külkereskedelmi Főiskolai Kar, 2002, 2003, 2004, 2005
- Ferkelt, B.:** Recenzió Forman Balázs: Az Európai Unió Strukturális és Előcsatlakozási Alapjai című könyvéről. In: Európa 2002. 2003. július, pp. 89.
- Ferkelt, B.:** Döntéshozatal az Európai Unióban. In: Zongor, A. (szerk.): Kultúra és az Európai Unió. Tanulmánykötet, pp. 24-32. Kultúrpoint Iroda, Budapest, 2005

6.2.2. Konferencia-előadások

B. Ferkelt: Wechselkursregime in Ungarn im Lichte des EWWU-Beitritts. Előadás az „Ungarns Weg in die EU: Eine Einbahnstraße?” című konferencián. Szentendre, 2001. október 18-20.

Ferkelt, B.: A Gazdasági és Monetáris Unió bevezetésének hatásai a területi egyenlőtlenségek alakulására. Előadás a Fiatal Regionalisták III. Országos Konferenciáján. Győr, 2002. október 11-12.

B. Ferkelt: Ungarns Geldpolitik unter Harmonisierungsdruck. Előadás az Europa Kolleg által szervezett „Europas Balance zwischen Vielfalt und Zentralismus” elnevezésű konferencián. Hamburg, 2002. november 7-8.

B. Ferkelt: Wachstum und Stabilität in Ungarn. Előadás a VI. Budapester Gespräch elnevezésű német-magyar konferencián. MTA, Világgazdasági Kutatóintézet, Budapest, 2003. szeptember 21-22.

B. Ferkelt: Wirtschaftspolitische Zielsetzungen für 2004 im Spiegel des ungarischen Budgetentwurfs. Előadás az Europa-Kolleg által szervezett „Das Europa der 25 – Erwartungen und Konsequenzen aus ungarischer und deutscher Sicht” című konferencián. Hamburg, 2003. november 21-22.